

Ylätyyli pitää ammattikieltä otteessaan

Tietohuollon neuvottelukunta on vast'ikäen julkaissut Tietohuollon kehittämisstrategia -nimisen raportin. Erityisen arvokkaana pidän sitä, että raportista käy perustellusti ja luotettavasti ilmi, miksi tietohuollon perusvalmiuksista voidaan huolehtia vain yhteiskunnan toimesta. Varsinkin tätä käsitystä pohjustava käyttäjäanalyysi on vakuuttavan hyvää työtä.

Arvostan myös sen seikan selkeää esiin tuomista, että ajankohtainen asiakaslähtöinen palvelutoiminta ja tulevien tiedontarpeiden tyydyttämiseen valmistautuminen vaativat erilaisia aineellisia ja aineettomia panostuksia. Kummallekin tulee antaa sijaa.

Tyydytyksellä totean tietohuollon neuvottelukunnan yhtyvän käsityksissään siihen Tampereen yliopiston kirjasto- ja informaatioalan koulutus-toiminnassa jo toista kymmentä vuotta noudatettuun linjaan, jonka mukaan koulutuksen on annettava perusvalmiudet toimia erilaisissa tietohuoltoalan tehtävissä organisaatioista riippumatta.

Olen ennenkin puuttunut tässä lehdessä (vsk 6, s. 105-113, 1987) kirjasto- ja informaatioalalle pesiytyneeseen tapaan kuvata omaa toimialaa niin ylevästi, että ulkopuolinen ei hevin saa tanakkaa otetta siitä, mistä itse asiassa on puhe. Raportista sain aiheen puuttua samaan asiaan taas kerran.

Edessäni työpöydällä on Tietohuollon kehittämisstrategia -raportti avattuna ensimmäisen tekstauekeaman kohdalta. (Hupaisaa muuten, että juuri tämä neuvottelukunta on julkaissut raportin, jonka ensimmäiseksi sivuksi osoittautuu kartonkinen etukansi.) Aukeaman oikeanpuoleinen sivu 7 käsittää yhteenvedon tietohuoltojärjestelmämme taloudellisen ja toiminnallisen kokonaisarvioinnin sekä siihen pohjautuvan kehittämisohjelman olennaisista sisällöstä. Edessäni on niin muodoin se teksti, joka tästä raportista varmimmin luetaan.

“Tietohuoltojärjestelmän tavoitteena on yhteiskunnan kaikkien toimintojen tarvitseman tiedon välittäminen tiedon käyttäjälle oikean sisältöisenä, oikeaan aikaan ja kohtuullisin kustannuksin tiedon esittämismuodosta ja julkaisupaikasta riippumatta.” Sivun 15 kohdalla kirjanmerkki muistuttaa,

että siinä tavoite ilmaistaan hiukan lyhyemmin ja hiukan eri tavalla. “... kaikkien toimintojen tarvitseman tiedon esteetön välittäminen oikean sisältöisenä, oikeaan aikaan ...”.

Selvään tuo – vai onko sittenkään.

Kieltämättä kummankin tavoitelauseuman kahdesta viimeisestä sanasta käy ilmi, että tieto, jota välitetään, on julkaistua. Mahtaako tavoitelauseuman maallikkolukija vaivautua yhdistämään sanat tieto ja julkaisupaikka niin, että hän helposti ymmärtää tässä tarkoitettavan vain sellaisen tiedon välittämistä, joka on tarjona julkisissa tiedonvälityskanavissa?

Oikean sisältöinen tieto on käsitteenä aikamoinen ufo. Sillä on tässä asiayhteydessä ainakin kaksi merkitystä: Ensinnäkin se, että sisältö on oikeaa merkityksessä “mitään muuttamatta” ja toiseksi se, että tieto on sitä, mitä asiakas on pyytänyt. Siitä, että välitetty tieto on oikeaa jo tullessaan julkisiin tiedonvälityskanaviin, ei välittäjä voi vastata. Uutisankka on uutisankka ja vilpillinen tutkimustieto on vilpillistä tutkimustietoa. Oikeaa tietoa nekin tietysti ovat niille, jotka ankkvoja ja vilppejä tutkivat. Vastuu lähtöaineiston oikeellisuudesta on tiedon tuottajalla.

Oikea-aikaisuus on paperilla kaunista. Tarkoituksena ei kuitenkaan liene ollut luvata, että välittäjä pitää huolen siitä, että käyttäjä saa tarvitseman tiedon toimintansa kannalta oikeaan aikaan. Eiköhän tiedon tarvitsija sentään hakeudu itse oikeaan aikaan asiakkaaksi tietohuoltojärjestelmään tarvitessaan tiettyä tietoa, jota hänellä ei ole mielestään riittävästi ja jota hän ei saa vaivattomammin muualta. – Vanhassa virkamiessääännössä mainittiin tehtävien joutuisa hoitaminen. Tuskinpa sen oikea-aikaisempaa välttämistä on lupa odottaa tehokkaimmaltakaan tietohuollon organisaatiolta.

Riippumattomuus tiedon esittämismuodosta ja julkaisupaikasta on ilmaisuna yläkanttiin sekin, sillä esittämismuodolla näyttää raportissa tarkoitettua vain tiedon kantajan teknistä olemusta. Esittämismuodon kattokäsitteeseen mahtuu enemmän, mm. esittämisessä käytetty kieli. Tiedonhankinnassa haku rajataan pääsääntöisesti niihin

kieliin, joita käyttäjä ymmärtää. Omakielisen kirjallisuuden tarjoaminen maahan muuttaneille siirtolaisille on monessa kunnankirjastossa pulmallista, ei vähiten taloudellisista syistä, mistä raportissakin mainitaan. Mahdollinen tapa toimia tietohuollon kansainvälisen rakenteen puitteissa ei arkielämässä muunnu välittömäksi tavoitteeksi.

Kohtuulliset kustannukset ovat järkipuhetta. Kullakin ajalla on omat kohtuuden kriteerinsä. Esteetön tiedonvälitys on sidoksissa myös niihin. Neuvottelukunta painottaa erityisesti lainsäädännöllisten esteiden (tekijänoikeus, tietosuoja, julkisuuslainsäädäntö) minimoimisen tärkeyttä ja on siinä erityisen oikeilla jäljillä.

Ruodittuani tavoitelausumasta turhat ylevyydet päädyn käsittämään tietohuoltojärjestelmän tarkoituksiksi välittää joutuisasti, mahdollisimman esteettömästi ja kohtuullisin kustannuksin yhteiskunnan kaikissa toiminnoissa tarvittavaa käyttäjälle käyttökelpoista julkista tietoa sen teknisestä esittämistavasta ja julkaisupaikasta riippumatta. – Tiedä häntä valaisisiko tuo maallikkoa yhtään paremmin kuin ärtymykseni herättäneet kaksi virkevarianttia.

Ärtymys ei hellittänyt yhteenvetoluvun seuraavaakaan kappaletta lukiessa. Siinä näet lukijalle kerrotaan, että ”hyvin järjestetty ja tehokkaasti toimiva tietohuoltojärjestelmä on edellytys siirtymiselle kestävästä kehitystä ylläpitävään tietoyhteiskuntaan, jonka kehitys perustuu koulutukseen ja tutkimukseen.” Kestävästä kehitystä ylläpitävän tietoyhteiskunnan kehitys johtanee johonkin muin sanoin kuvattavaan yhteiskuntaan. Siihenkin siirrytään jakha joudetaan tai joudutaan siirtymään.

Yhteenvedon loppuosa on selkokieltä ja selvää asiaa. Niin on koko raporttikin. Kuurnin siis hytysiä. Silti vetoan: Pysytelkäämme kielellisesti ja käsitteellisesti maan pinnalla, siinä todellisuudessa, jossa työtä teemme.

Kehitysohjelma käsittää kahdeksan lohkoa. Tutkimus- ja kehitystyö ovat niistä tätä lehteä lähimpänä. Neuvottelukunta katsoo tutkimusta tarvittavan ”niin tietohuollon kehittämiseen liittyvän päätöksenteon pohjaksi kuin tietohuollon menetelmien ja

tuotekehityksen tueksi” (s.36). Tuota luin ja kääntelin mielessäni, mutta en erota siitä painotusta, joka antaisi tilaa myös tietohuollon itseymmärryksen lisäämiselle ja syventämiselle tutkimuksen keinoin. On tietysti selittämättäkin selvää, että ilman syvenevää itseymmärrystä ei ajankohtaisia tarpeita palveleva tutkimus auta tähyämään tulevaisuuteen. Sitä neuvottelukunta seuraavassa kohdassa nimenomaan odottaa.

”Tutkimukseen ja kehitystyöhön käytettäviä määrärahoja tulee ensisijaisesti kohdistaa tietohuollon tulevan kehityksen kannalta keskeisiin kohteisiin ja tietotekniikan hyväksikäytön edistämiseen” (s. 36). Visiota siitä, mitä nuo tulevan kehityksen kannalta keskeiset kohteet saattaisivat olla, ei raportissa esitetä. Tätä asiantilaa selittää tosin aivan riittävästi se, että neuvottelukunta on pyrkinyt löytämään ”toimintapoliittisen linjan, joka määrittelee yhteiset lähtökohdat eri tasoilla toimivien tietohuolto-organisaatioiden ja päätöksentekijöiden toiminnan suuntaviivoille ja niiden keskinäiset vastuut” (s.33). Linjaus asettaa tietohuollon perustutkimusta harjoittavat organisaatiot taustavoimiin ja siten muunlaisen tutkimusrahoituksen piiriin.

Tietotekniikan hyväksikäytön edistäminen on taas yläkantin ilmaisu. Minkälaista ja millä tasolla tapahtuvaa hyväksikäyttöä halutaan edistää? Raportin organisaatiokeskeisyydestä voin tehdä sen johtopäätöksen, että kysymys kaikkien raportissa mainittujen tietokoneavusteisten toimintojen kuten ihmisten sosiaalisen tietoverkottumisen yms. kehittämistä vastuusta on tarkoituksellisesti jätetty avoimeksi. Se onkin viisasta realismia, mutta sen läsnäoloa ei ylen yleistävä maininta edistämiseen kohdennettavista määrärahoista paljasta.

Kokonaisuutena Tietohuollon kehitysstrategia (1994) on ajatuksia herättävä raportti. Miksi muutoin nalkuttaisin minua häiritsevistä yksityiskohdista? Itse asiassa on saatu käyttöön oivallinen karttakirja, joka auttaa suunnistamaan tietohuollon organisaatioiden monimuotoisessa maastossa.

Helsingissä 24.05.1994

Marjatta Okko